

Tarih Öncesi ve
ilk Çağ
Mimarlığı

Prof. Dr. M. Gül Akdeniz

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
MİMARLIK TARİHİNE GİRİŞ	11
TARİH ÖNCESİ	13
İLK ÇAĞ MİMARLIĞI	
ESKİ DOĞU	
Mezopotamya	25
Mısır	47
Türkiye/Anadolu	
Luviler, Truvalılar, Hattiler, Hittiler, Huriler, Urartular, İyonyalılar, Frigler, Lidyalılar, Karyalılar, Likyalılar	87
Doğu Akdeniz	
Fenike, İsrail	149
Türkistan-İran	
Elam, Med, Pers, Part, Sasani	167
Ege	
Girit /Minos	199
İtalya	
Etrüsk/Toskan	219
ESKİ BATI / ANTİKİTE / KLASİK MİMARLIK	
Grek, Makedon / Hellenistik	241
Roma	291
TAŞ DEVRİ, İLK ÇAĞ UYGARLIKLARI VE SONRASI İLE İLGİLİ BİR DEĞERLENDİRME	339
DEĞERLENDİRMENİN SONUCU VE BİR VASAYIM	445
KAYNAKÇA	457

Önsöz

Türk mimarlık tarihçileri tarafından Türkçe olarak yazılmış özgün bir dünya mimarlık tarihi kitabı yoktur denilebilir. Batılı yazarların yazdıkları dünya mimarlık tarihi kitaplarına bakıyorsunuz dünyanın her tarafına gidilmiş, her yerinde nitelikli fotoğraflar çekilmiş, her alanda yetişmiş uzmanların katkılarıyla birlikte konular ele alınmış, birtakım yeni bilgiler ortaya konulmuş, ilgi çekici yorumlar yapılmıştır. Dünya mimarlık tarihi söz konusu olduğunda Türk yazarların özellikle Batı kaynaklarından önemli ölçüde yararlanmadan benzeri bir ürün ortaya koyabilmeleri neredeyse imkansızdır. Çünkü Türk araştırmacısı ve yazarı maddi ve manevi olarak yalınzır. Böyle dünya çapında bir eseri ortaya koyabilecek ne maddi gücü, ne de çeşitli alanlardaki uzmanları büyük çaplı bir organizasyon etrafında birleştirecek, onların bilgileri ile

desteklenmiş zengin yorumlar yapabilmeye ve bilgiler sunmaya imkanı vardır. Aklıma hep İngiliz hükümetinin 'Darwin'e verdiği olağanüstü destek gelir. Araştırmaları için, Güney Amerikaya ve dünyaya yaptığı uzun yolculuğunda, büyük bir gemiyle kalabalık mürettebatını, İngiltere Darwinin hizmetine sunmuştur. Bir bireyin masraflarını karşılamasına imkan olmayan "Beagle" yolculuğunu Darwin yapmasaydı acaba Darwin olur muydu bilmem. Işık saçan (Gloriana) Kraliçe I.Elizabeth, İngiliz korsanlarını, İngiliz hükümeti palyaçosunu ve Hindistanın zenginliklerinden yararlanmak üzere bu ülkeye gönderilen İngiliz mahpuslarını da aynı güçlü iradeyle desteklemiş ve neticede önce İngiltere, daha sonra da İngiltereye aktarılan servet neticesinde meydana gelen gelişmelerden bütün dünya yararlanmıştır. Arkalarında devleti olan bireylerin yapabi-

leceklerinin sınırı yoktur. Tabii devletin bu desteğine karşılık verebilecek nitelikli bireyler bulunmalıdır.

İlk Çağla ilgili araştırma konularının uygarlık tarihinin en eski dönemlerini teşkil etmesi, bu dönemde büyük insan göçlerinin ve yer değiştirmelerinin yaşanması, pek çok halkın yazılı kaynaklarının olmaması İlk Çağ uygarlıklarının tanımlanmasını, uygarlıklar arasındaki ilişki ve bağların ortaya konmasını, o uygarlığın kimler tarafından yaratılmış olduğunun anlaşılmasını güçleştirmektedir. Söz konusu araştırmaları yapmak işneyle kuyu kazmak gibi birşeydir. Uzun ve çileli olan bu araştırmaların bazen nesiller boyu sürmesi gerekebilir. Bu gibi konular birbiriyle anlaşabilen, aynı hedef doğrultusunda hareket edebilen, bencil olmayan, takım ruhuna sahip, bilime gönül vermiş insanlardan oluşabilirse başarıya ulaşılabilir. Uzak, yakın pek çok ülkeye seyahat edilmesi, oralarda çalışılması, o ülkelerin insanlarıyla işbirliği yapılması v.s. gerekebilir. Bunu sağlayacak bir devlet olması gerekmektedir. Uluslararası ilişkilerin kurulmasına yardım eden, maddi destekte bulunan bir devlet örgütlenmesi olmalıdır. Kısacası yukarıda belirtilen başarıya ulaşmayı sağlayacak iki temel unsur bulunmaktadır: Bilimsel dava peşinde koşan, çıkarıcı olmayan birbirine bağlı insanlardan oluşan ekipler, onlara sürekli, araştırmanın her aşamasında yardım eden ve arka çıkan bir devlet. Araştırma yapmak aynı zamanda milli bir davadır, ancak yöntemi bilimseldir.

“Tarih Öncesi ve İlk Çağ Mimarlığı” mimarlık öğrencileri için sade ve anlaşılır bir dille yazılmış, mümkün olduğu kadar Batı dilleri-Arapça-Farsça yerine, Türkçe kelimeler kullanılarak açık ve anlaşılır bir dil kullanmaya özen gösterilmiştir. Örneği, kolonad yerine direklik kullanılmıştır. Direklik kelimesinin kolonadı karşılayamayacağı görüşünde olanlar olabilir. Kelimeler, üzerinde düşünülerek ve araştırılarak seçilmiş ve kullanılmıştır. Osmanlı aydınları nasıl ki bilim dili olarak Arapçayı, edebiyat dili olarak Farsçayı, pek çok günümüz aydını Batı dillerinden Türkçeye aktarılmış kelimeleri (günümüzde daha çok İngilizceyi) tercih etmekte, bilimde, sanatta, ve tıpta Türkçe rağbet görmemektedir. Bu noktada geçmişten ders alınmadığı ve yakın tarihimizin Türkçeye karşı işlediği suçun devam ettiği görülmektedir. Türkçeyi geliştiriyor ya da koruyor‘muş’ gibi görünenler de var. Onlar Türkçeleştirme edası içinde sel-sal takılarıyla Türkçeyi bozmakta, Türkçenin inceliklerini düşünmeden hareket etmekte, dilin gelişimini ve zenginleşmesini sağlayacak yeni kelime üretimi yapılmamakta, ‘manifesto’ gibi söylenişi çirkin, kavranması zor kelimelerle dil kirletmektedirler. Öğrenci ve diğer okuyucuların mimarlık tarihi alanında başka kitapları okurken ya da başka kaynaklardan yararlanırken karşılaştıkları yabancı kelimeler Türkçelerinin yanında verilmiştir.

Bunun nedeni, mimarlık tarihi alanında okuyacakları diğer kitapları anlamakta güçlük çekmelerini önlemektir.

Biz ilkokul öğrencisiyken oldukça sınırlı olarak kullanılan “kesme işareti/apostrof” günümüzde almış başını yürümüş bulunmaktadır. Örneği “Ankaraya” yazılacağına İngilizcenin etkisiyle kesme işareti kullanılarak “Ankara’ya” şeklinde yazılmaktadır. Bu kitapta kesme işaretinin kullanılmamasına özen gösterilmiştir. Ancak, günlük dilde kullanılmayan “eski ve tanınmayan kelimeler” açısından konu üzerinde yeniden durulabilir.

Mimarlık tarihi konularını çalışmaya ilk başladığımda mimarlık tarihi kitaplarını anlamada karşılaştığım güçlükleri göz önünde bulundurarak günümüzde öğrencilerin benzeri sıkıntılarla karşılaşmalarını için anlatılanları çok sayıda resim eşliğinde sunmaya özen gösterdim. Her dönem için o dönemin özelliklerini en iyi yansıtan örnekler seçilerek mimari özellikleri anlatılmaya çalışılmıştır. Yapının bir parçası olsa da kabartmalara, heykellere, duvar resimlerine v.s. oldukça sınırlı yer verilmiş, şimdilik sanat tarihi konuları bu kitabın kapsamı dışında bırakılmıştır. Eski çağlara doğru gidildikçe dönemlerin ve eserlerin tarihlendirilmesinde tutarsızlıklar olduğu görülmüştür. Ancak okuyucu bu tarihlendirme tartışmaları içine sokulmamış ve güvenilir kaynaklarda yer alan tarihler kabul edilerek kullanılmıştır.

“Tarih Öncesi ve İlk Çağ Mimarlıkları” Orta Çağ (MÖ.5-MS.15.yüzyıl) öncesi dünya mimarlık tarihi konularını kapsamaktadır.

Bizim öğrenciliğimizde, Türkiye üniversitelerinde Türk mimarlık tarihi açısından çok önemli olan Çin, Hindistan ve Orta Asya konularının neredeyse hiç okutulmadığını, üniversitelerde bu alanda neredeyse hiç uzman bulunmadığını gözlemlemiştim. Ne yazık ki bu durum günümüzde de büyük ölçüde sürmektedir. Bu kitapta da bu konular eksik kalmıştır. Bu durumun en kısa zamanda giderilebilmesi başlıca dileğimdir.

Öğrenciler için ders notu hazırlamak amacıyla çıktığım yolda standart mimarlık tarihi ve tarih kitaplarında bizlere pek aktarılmayan sürprizlerle dolu bilgilerle karşılaştım. Bu çarpıcı bilgilerin bir bölümüyle ilk tanışmam doktora tezimin tarihçe bölümünü hazırlarken olmuştu. Ancak bu bilgilerden yararlanabilmem ve konularla ilgili görüşlerimin değişebilmesi ve olgunlaşabilmesi için zaman gerekiyordu. Aslında ilk bilimsel arkeolojik kazılar yapılmaya başlanmasından itibaren ortaya çıkan ve birçoğu da güncelliğini koruyan bu bilgilere ulaşılmasındaki sıkıntı, önce kafalarda, sonra bilginin, saklı olmasındaydı. Bu bilgiye ulaşabilmek için iz sürülmesi gerekmektedir, bu bilgi açıkta durmamaktadır, ona kalaylıkla ulaşamamakta, ancak arayan ve isteyen ona erişebilmektedir. Bu “saklı bilgi” kitabın sonuna “Değerlendirme Bölümü” olarak yansıdı. Bu bölüm beklediğimden uzun sürdü, o kadar çok konu ve o kadar çok başlık vardı ki, bizleri ilgilendiren. Basit bir şekilde yola çıktım ancak konular sanıldığından daha karmaşıktı. Bu konuların Türk toplumunu yakından

ilgilendirdiğini, yeni araştırma ufuklarının açılması gerektiğini, hatta İlk Çağla ilgili tarih ve mimarlık tarihinin yeniden yazılması gerektiğini düşündüm.

Bu kitaptaki konu başlıklarının sıralanmasında, Batılı kaynaklarda görülen tutumun dışına çıkmıştır. Mesela bütün Batılı mimarlık tarihi kitapları Eski (Antik) Mısır başlar. Çünkü Eski Mısır mimarisinin Batı mimarlığının kaynağı olduğu düşünülmektedir. Ve Mısırdan daha önce gelişen Sümer-Mezopotamya mimarlığı ikinci plana itilir. Giritte gelişen Minos mimarlığı Batı mimarlığının başlangıcı olarak ele alınır ve Batı mimarlığının kökleri bu şekilde çok daha eskiye götürülmüş olur. Halbuki Minos halkı Avrupalı bir halk olmadığı gibi mimarlıkları da tamamen Asya tarzında Doğulu bir mimari tarza sahiptir, her ne kadar sonraları Batı mimarlık ve uygarlığının gelişimine katkıda bulunmuş olsa da. Bu bakımdan Girit mimarlık ve uygarlığı Eski Doğü mimarlıklarının devamı olarak ele alınmış ve böylece Batılı mimarlık tarihi ve tarih yazarlarının sergilemiş oldukları politik yaklaşımların dışına çıkmıştır. Bu kitapta benzeri durumda başka birçok konu bulunmaktadır. İlk Çağ mimarlıklarının yeniden düzenlenmesinin henüz bittiği söylenemez, bu bir başlangıç çalışmasıdır, ben veya başkası konuyla ilgili düzeltmelere devam etmelidir.

Kitap, başlangıçta ders notu olarak hazırlandığından, yararlanılan bütün kaynaklar

kaynakça bölümüne yansıtılamamıştır. Her ne kadar derslerde anlatılanlar çeşitli kaynaklardan sağlansa da, dağarcıkta kalan bu bilgi çok kaynaklı, kaynağı belirsiz bilgiye dönüşür. Ders notlarını kitaba dönüştürmeye karar verdikten sonra ne yazık ki geriye dönerek, bütün kaynakların tam olarak tespitine imkan olmamıştır.

Sözlerime son verirken, bana huzurlu bir çalışma ortamı sağlayan ve artık yanımda olmayan aileme, Yıldız Teknik Üniversitesi'ne, büyük bir içtenlikle çalışan, sadece para kazanmak için değil, "iyi birşeyler" yapmak için uğraşan grafiker kardeşim Mehmet Ali Çelike, bazı görüşlerimi huzur içinde tartışabildiğim sayın arkeolog Metin Gökçaya, kitapta düzeltmelerin yapılmasına katkıda bulunan, öğrenci asistanlara, ve beni yeni baştan yaratan öğrencilerime teşekkür ederim.

"Tarih Öncesi ve İlk Çağ Mimarlığı" kitabının sevgili öğrencilere ve meraklı okuyuculara yararlı ve yol gösterici olması dileklerimle...

M.Gül Akdeniz
Acıbadem- İstanbul
2014-2016